

027.6:271.222(497.11)-523.6(439)"17"

Др Жарко ВОЈНОВИЋ
Народна библиотека Србије
stevlovi@gmail.com

БИБЛИОТЕКА МАНАСТИРА ГРАБОВЦА У XVIII ВЕКУ (ПРЕМА ИНВЕНТАРУ ИЗ 1787)

АПСТРАКТ: Рад се бави излегом библиотеке манастира Грабовца у XVIII веку. Најпре су изнесена најстарија сведочанства о њој, од почетка XVII века, на основу Лешојиса манастира Грабовца, због чега је нарочита пажња обрађена на књиге из тог столећа које се још увек налазе у манастирској библиотеци. Начињен је покушај описа њеног развоја од његове деценије XVIII столећа, при чему су разматрани начини њеног формирања и појачавања, од дарова појединца, преко наслеђивања личних монашких библиотека (Арсенија Теофановића, Софронија Кириловића, Генадија Стефановића), до пресељења у Грабовца једног дела библиотеке манастира у Српском Ковину у осмој деценији осмогодишњег века. Учени су и неки развојно-идејно-историјски процеси, од којих је најважнија русификација. На основу архивске документације показано је и како је део библиотеке ошуган по рукојолапању Арсенија Теофановића за епископа. Поштом се уз рад објављује и инвентар библиотеке из 1787. године као архивски документ првог реда, даћа је и анализа његове структуре која говори о томе како су сами монаси доживљавали своју библиотеку. Од посебне је важности покушај јачања идејно-историјског наслеђивања наслова књига према подацима из инвентара, као и анализа садржаја која показује духовна кретања у манастиру. Начињено је поређење са широким ситњем библиотеке, на основу чега је илустрирана и њена судбина кроз векове.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Манастир Грабовац, библиотека, XVIII век, инвентар 1787, поклона, наслеђивање, русификација, идејно-историјско.

Манастир Грабовац¹ један је од ретких манастира на подручју некадашње Карловачке митрополије² за који се тачно знају време и околности настанка. Захваљујући

Лешојису манастира Грабовца,³ који је вредно вођен од краја XVI века, зна се да су га основали монаси далматинског манастира Драговића, који су се због немаштине и глади преселили у јужну Угарску и по дозволи будимског везира, а по жељи тамошњих православних хришћана, почели 1587. године подизати цркву.⁴ Подразумева се да су за потребе богослужења и пре тога морали имати са собом бар најнужније књиге, пошто су дошли још

[1] Манастир, посвећен сабору светог Архангела Михаила (8/21. новембар), налази се поред истоименог села (мађ. Grábóc), неколико километара југозападно од мађарске вароши Сексарда, 45 километара ваздушном линијом од најближег дела данашње границе Србије. У селу одавно нема више ниједног Србина, а последњи монах упокојио се 1974, да би манастир поново некако оживео тек крајем XX века.

[2] Грабовац још увек нема своју потпуну студију. У најскорије време ипак би требало да се о њему појави монографија Ксеније Голуб на мађарском језику, а надамо се да ће брзо бити преведена и објављена и на српском. То је разлог зашто је нисмо могли у довољној мери консултовати при писању овог рада.

[3] Овај драгоцен документ први је објавио Владимир Крисић, „Манастир Грабовац у Будимској епархији”, у: *Лешојис Матице српске*, бр. 127-128 (1881).

[4] Исто, 127 (1881), 61.

1585. пребивајући код тамошњих српских домаћина који су их „са сузама” молили да остану јер су „оскудевали у свештеницима”,⁵ у време још увек недовољно стабилне црквене организације Пећке патријаршије у тим крајевима. Тим пре су, добивши место за подизање цркве, морали имати барем основне литургијске књиге које свакако, иако данас непознате, чине зачетак манастирске библиотеке. Прву поуздану вест о књигама дугујемо такође *Лейојису*, а он нам говори о општем стању у то прво време постојања Грабовца, то јест о оскудици која је тада владала. Српски монаси су је у XVII и XVIII веку традиционално превазилазили одласцима у Русију како би се снабдели богослужбеним предметима и књигама које су тамо добијали на дар и које су се могле у то време наћи само тамо. Грабовачки монаси се ту могу сматрати готово пионирима, јер једно од најранијих путовања на православни Исток припада управо њима. Већ 1600. године у Русију се запутио јеромонах Герасим, вративши се са даровима, између осталог и у виду књига, 1602:

Въ лѣто штъ бытіа зрі (7110), а штъ рождѣства Хрїстова „лхв (1602) послати прежде на два лѣта Герасимъ іеромонахъ, тогда прїнде штъ московске земље и принесе штъ чюдоту оукрашенїа црковнаа, кннги и одежды и прочїа.⁶

Нажалост, данас у грабовачкој библиотеци (која се чува у Српском музеју у Сентандреји)⁷ није сачувана ниједна од књига које је Герасим овом приликом донео, а које би данас сигурно биле међу најстаријим руским књигама (сигурно су биле штампане) пристиглим међу Србе. Иако не знамо о којим се књигама радило, са великом

сигурношћу може се рећи да су биле богослужбене. Богослужење је било императив, начин живота манастира, питање верског, а потом и културног идентитета: стога су се сва богослужбена места, а на првом месту манастири, морали по сваку цену опскрбити основним литургијским књигама без којих је монашки живот, у смислу очувања пуноће типика, немогућ.

Ово прво време постојања новоустројеног манастира и живота некадашњих драговићких монаха у њему, обележено је извесном упоредношћу: наиме, живот у Драговићу се упркос свему настављао, јер нису сви монаси одмах дошли у Угарску. Тек 1619. стижу и остали, због чега Драговић остаје пуст. Податак о овој коначној сеоби важан је и за повест о грабовачкој библиотеци, јер су том приликом са собом понели „утвари црквоне са евангелијем кованим в Сарајеве лета от битија 7119 (=1611)”, са којима игуман „јеште пренесе и књиги с прочими утварми”.⁸ Грабовачка библиотека проистиче тако из два извора: један су књиге донете 1602. из Русије, а други су драговићке. Сеобе целокупних библиотека нису никаква реткост у српској историји: оне су углавном изазиване ратовима, због којих су се монаси, да не би страдале њихове ризнице, међу њима и библиотеке, селили заједно с њима, најчешће на север, ван домаћаја војних сукоба.⁹ Сеоба драговићке библиотеке представља изузетак, јер, као што видимо, није изазвана ратним насиљем.¹⁰ Међутим, ни ове књиге (а највероватније се радило углавном о рукописима), као ни оне руске, данас нису сачуване, или барем не можемо, за оне рукописе који се и данас налазе у грабовачкој збирци, а којима писар и место настанка нису познати,

[5] Исто.

[6] Исто, 62.

[7] Већ годинама стручњаци Библиотеке Матице српске каталогски обрађују библиотеку манастира Грабовца (заједно са књигама које су у манастир стизале све док је био у функцији), што ће бити довршено у најскоријој будућности. Ту ће бити објављени и сви записи на које у овом тексту указујемо.

[8] Исто, 63-64.

[9] Више о томе: Жарко Војновић, *Српске манастирске библиотеке до краја XVIII века* (Панчево: Градска библиотека, 2019): 140-153 (поглавље „Принудне миграције манастирских библиотека”).

[10] Ипак ни Драговић на крају неће бити изузетак: пред рат 1991. године његове књиге су превентивно пренете у безбеднији манастир Крка, где се и данас налазе.

са минималном извесношћу казати да потичу из драговићке сеобе.

Постоји још само један податак о књигама везан за XVII век: године 1663. тадашњи игуман Василије, у великој схими Стефан, дао је у оближњем селу оковати једно јеванђеље¹¹ како би га достојно припремио за литургијску употребу.

Почетак XVIII века обележен је неочекиваним страдањем манастира у време крваве Ракоцијеве буне, јер су га „ребеланти” 1703. спалили и опљачкали. Ризница Грабовца, а с њом и библиотека, тада бивају евакуисани у Срем, у манастир Шишатовац, чиме и њега стиже зла коб старих српских књижница – страдање и избеглиштво. Како бележи манастирски летописац, игуман Георгије са братијом успео је понети само „мало нешто от утвареј црковних и књиг”,¹² из чега производи закључак да није сва библиотека спасена, па ју је, судећи према томе, по повратку 1715. године¹³ требало обнављати.

Подробније и поузданије вести о манастирским библиотекама на подручју Хабзбуршке империје јављају се у изворима из XVIII века, тачније тек од његове четврте деценије, од времена митрополита Викентија Јовановића, који је успео пописати значајан део Карловачке митрополије.¹⁴ Међутим, Грабовац није ушао међу манастире чији су инвентари тада састављани (или у најмању руку за то немамо историјске потврде), због чега нам недостају архивски подаци те врсте

о изгледу и развоју његове библиотеке у првој половини тог столећа. Понешто се ипак да закључити на основу записа сачуваних на самим књигама, а највише на основу инвентара, од којих је најсадржајнији онај из 1787, који уз ову студију овде и објављујемо.

На првом месту, како бисмо дошли до информација које ће помоћи да се одговори овом задатку, треба одговорити на питања која се тичу начина пристизања књига у манастир у ово време. Специфичност XVIII века је русификација српских библиотека, двоструко мотивисана, најпре нуждом, а потом и програмским опредељењем карловачких митрополита: од XVII века нове књиге могле су се добавити искључиво из Русије, да би од времена Викентија Јовановића само такве биле сматране литургијски исправним.¹⁵ Русификација се у грабовачкој библиотеци да приметити на први поглед: што се тиче њеног богослужбеног језгра, оно је, не рачунајући нешто српских рукописних и раних штампаних књига из којих се више није служило, стопроцентно руског порекла. И тзв. „књиге за читање” – оне које не учествују у богослужењу, али служе за образовање монаха, попут делâ (мало) руских теолога – искључиво су тог порекла. То је већ тековина самог почетка XVII века, тј. Герасимовог корпуса књига донесеног 1602. из Русије. Иако од тих издања нема нити једне књиге сачуване, знатан је број нешто млађих штампаних у том столећу на подручју данашње Русије и Украјине. Најстарија је међу њима Златоустова *Књига о свешћенству*, објављена у Љвову 1614. године (сл. 1), за којом хронолошким редом долазе *Поученија Аве Доротеја* (Кијев, 1628; сл. 2). Од московских књига најстарија сачувана је Златоустов *Марјариј* (1642), уз који ваља поменути и зборник беседа Светих Отаца, познат у науци под конструисаним именом *Зборник њревода Ејифанија Славинецкој* (1665),

[11] В. Красић, 64.

[12] Исто, 67.

[13] Исто, 72. Летописац овде јасно каже да су при повратку донели са собом назад оно што је преостало од пљачке, између осталог и „књиге старе црковне”.

[14] Максим Ратковић је 1733. као егзарх пописао манастире северног дела данашње централне Србије, од 1718. до 1739. под влашћу Хабзбурга (Максим Ратковић, „Извештај”, у: *Гласник Српској научној друштва*, бр. 56 (1884), а архијакон Викентије Стефановић, будући београдски митрополит и пећки патријарх, парохије Сремске архидијецезе (Димитрије Руvara, *Српска митрополија карловачка око њоловине XVIII. века* (Сремски Карловци : Српска манастирска штампарија, 1902). Административно су обрађени и фрушкогорски манастири, али документација о томе није сачувана.

[15] Ж. Војновић, *Српске манастирске библиотеке до краја XVIII века*, 228-245.

који се у старим манастирским инвентарима увек води под именом Григорија Богослова, чије беседе сачињавају први и највећи део књиге. Из XVII века је и чувена *Вечера душевна Симеона Полоцког* (Москва, 1683), као и дело (мало)руског теолога Антонија Радзивиловског *Венец Христѿов* (Кијев, 1688). Осим ових, до данас сачуваних, у инвентару има још неколико наслова за које можемо претпоставити да потичу из XVII века: на првом месту неко неименовано дело Кирила Транквилина, највероватније његово изузетно код нас популарно *Учишљено јеванђеље*. Исто се односи и на *Синојсис*, историографско дело Инокентија Гизеља. Имајући у виду да су све ове небогослужбене књиге руске (ту убрајамо и територију данашње Украјине), тим пре су и богослужбене морале бити из истог извора: међу њима је, колико се дало утврдити, најстарији један кијевски служабник из 1628. године (сл. 3).

Летимичан преглед књига овог времена без двојбе сведочи о снажном замаху русификације грабовачке збирке. Иако у већини случајева немамо директних потврда како су се и у које време ови наслови нашли у манастиру, са великом извесношћу се, на основу овог узорка, може говорити о савремености и актуелности ове библиотеке. Оно што је, са становишта традиције, представљао класичан садржај монашких књижница, попут Златоустових дела у разним облицима, као и беседа Светих Отаца, допуњавано је делима нове теолошке мисли словенског православног света. Настојећи, дакле, да богослужбени фонд одржавају на функционалном нивоу, Грабовчани – а ту пре свега морамо имати у виду игумане, чија нам имена нажалост до краја 17. века нису позната – активно чувају заједничко православно предање Истока, али се укључују и у савремену теолошку мисао (при чему изостављамо питање њеног квалитета и компатибилности са тим предањем). Ова околност је изузетно важна због чињенице да Срби (и уопште цео православно Балкан, донекле са изузетком Грка) у то време

оскудевају у могућностима формалног образовања, због чега ни интелектуални аспект духовног живота није могао одмаћи даље од покушаја конзервирања ранијих достигнућа. Чувајући и унапређујући везе са руским истоком, могло се барем живим одржавати настројење ка очувању традиције монашке просвећености, за коју је пресудан управо био тај руски извор, то јест постојање неколико издавачко-штампарских центара који су били кадри произвести књига у довољном броју да се њима у нужди снабдевају и православна браћа у Отоманској и Хабзбуршкој империји.

Подсетимо ипак на чињеницу да простор данашње Мађарске није традиционални простор јурисдикције Српске цркве. Она се ту ширила са османским освајањима, а проблем њене укоренености у том првом периоду огледа се у постојању само два манастира: Грабовца и онога у Српском Ковину ниже Пеште. Насупрот изворним српским просторима Патријаршије, премреженог манастирима, угарски предели северно од данашње мађарске границе остаће само на том броју манастира, па ће носилац живота Православне Цркве бити убудуће систем парохијских цркава. Стога, урођено поверење православних према манастирима као средиштима нарочите духовне концентрације, окренуће се према Грабовцу у још већој мери, па ће ова обитељ у сваком смислу морати поднети повишен терет традиционалне одговорности. По природи ствари, ако монашко образовање великим делом проиходи из састава монашких библиотека, то ће и грабовачка збирка постати ослонац православности великог дела Угарске. То се одлично види по односу православних хришћана који спадају у центрипеталну зону манастира, теоретски неограничену. Овде на уму имамо пре свега приложништво као традиционални вид духовно-материјалне комуникације мирјана са манастиром.

Нажалост, за највећи број књига немамо никакве поуздане информације на који су начин могле доспети у манастир. Ипак,

довољно их је да бисмо, на основу мањег узорка, могли о томе казати нешто више. Један од основних начина набавке књига била је куповина. Манастири су често од својих средстава, која су непосредно зависила од стања њихове економије, куповали потребне књиге, па се често о томе на њима остављала евиденција у виду записа на маргинама. Извесно је и да су Грабовчани на овај начин дошли до једног броја књига, али из неког разлога то нису на овај начин бележили. Треба претпоставити да су барем неке од оних које су у току XVIII века потписане као манастирско власништво, доспеле у Грабовац овим путем. Претпоставка је реална, јер је постојао освештан обичај да се књиге добијене као поклон и евидентирају писмено као такве, а такође и да оне које су биле у личним монашким библиотекама носе потписе некадашњих својих власника. Методом елиминације долази се до закључка да је део књига без таквих информација у ствари купљен од манастирског новца.

Време о којем је реч обележено је великом скупоћом књига. Манастири, уколико нису у потпуности економски сасвим стабилни, тешко успевају да се снабдеју свим литургијским предметима, укључујући и књиге, због чега – а то је део општег предања – у помоћ прибегава верни народ. Као што се манастирима, ради вечног литургијског спомена, даривају иконе, земља, новац..., даривају се и књиге. Оне су свештени предмет истог нивоа као и икона. Углед књиге у православном свету посведочен је небројеним хиљадама примера њиховог поклањања богослужбеним средиштима, на првом месту манастирима. Наравно, горенаведени економски смисао приложништва ни из далека не исцрпљује ту традицију: она је на првом месту ипак сотириолошки мотивисана. Део грабовачке библиотеке своје порекло има управо у жељи православних из његове орбите да се својом жртвом есхатолошки преко њега вежу за вечни живот, који за њих почиње већ на том месту. О томе има сасвим

извесних података. Једно „толкованије” јеванђеља Теофилакта Охридског (Москва, 1703, сигн. Гр 6) поклонио је житељ Новог Сада („Шанца Петроварадинског”) Стојко Гавриловић 1739. године. Један општи минеј (Москва, 1743, Гр 107) Грабовцу је даровао 1744. године Николај Богдановић за помен свом оцу Богдану из села Пардањ; запис о томе саставио је грабовачки јеромонах Кирил. *Зерцало јуносџи*, штампано у Санкт-петербургу 1745, поклонио је као свој примерак неки Будимир Авакумовић, незнано кад (Гр 699; сл. 4). Запис на Златоустовим беседама на посланице апостола Павла (Москва, 1709, Гр 18/2) говори о дародавцу овако: „Сію кннгу ѿкѣпи г(о)л(по)жа Грозда Мишковца и положи ю въ Монастирѣ Грабовцѣ за дѣшл прѣставлшнхѣ своихъ родителей ѿца Радована и матери Кѣнца и господина Мишлана и сына еѣ Ішана на вечни споменѣ.” Стари љвовски антологион (1638, Гр 32) поклонио је неки Ђурађ Новаковић за своје покојне родитеље и своју супругу, а један московски зборник беседа (1700, Гр 34) такође је од неког господара Никодима приложен за душе преминулих сродника. Футожанин Ненад Томић приложио је два московска пролога (Гр 35, 36) 1738. године. Као што се види, неки од дародаваца не потичу из непосредне близине манастира, што значи да његова гравитациона моћ није била мала. То је најбоље сведочанство о угледу Грабовца у време сиромашно непосредним подацима који би о томе посведочили. Наравно, манастирима су књиге редовно даривали и монаси и то често онима у којима су примили постриг. Грабовцу је тако московски пентикостар из 1731. (Гр 38) поклонио 1736. егзарх Симеон Димитријевић, брат будимског владике Василија Димитријевића.

Давни је обичај да монаси временом стварају, у складу с могућностима и интересовањима, личне библиотеке. Обичај је био и да после њиховог упокојења оне остају манастиру, па су се опште збирке умножавале и из тог извора. Не треба сумњати да

је и у Грабовцу био исти случај. Својеручни потписи на које наилазимо сведоче нам о томе, па за неке од њих можемо без сумње рећи да се радило о грабовачким монасима (без обзира на недостатак егзактних података о њима). Песме Василија Тредјаковског, свакако нетипична литература за просечног калуђера, остале су манастиру од монаха Дионисија Стефановића (Гр 599), а *Дијалогизам* из 1786. био је у власништву јеромонаха Данила (Гр 123). У сваком манастиру увек се издавају појединци књигољупци, чије библиотеке расту више од других квалитетом и квантитетом, постајући после важан део опште збирке. У Грабовцу као пример можемо узети Генадија Стефановића, игумана крајем 18. и почетком 19. века, чија је збирка књига по његовој смрти (или барем њен део) остала у наслеђе манастиру, што јасно закључујемо по његовим сопственичким потписима нађеним на неколико књига.¹⁶

Можда најзанимљивији део грабовачке библиотеке потиче из сличног извора: то су такође књиге из личних збирки, до којих манастир, међутим, долази обрнутим током: ако смо горе имали увид у књиге наслеђене од умрлих житеља ове обитељи, сад ћемо видети и оне које су у њу донели или као искушеници при ступању у манастир (мада је и то на неки начин „посмртно” наслеђе, узмемо ли да монах примајући завете, јеванђелски речено, умире за свет), или се радило о монасима који су из манастира одлазили на школовање, па би своје универзитетске књиге касније доносили са собом и предавали их за општу ползу. Илустративан је свакако случај Арсенија Теофановића, будућег игумана и епископа. Његова заоставштина двојака је: то су како рукописне, тако и штампане књиге. Арсеније Теофановић се најпре школовао у

Новом Саду код Дионисија Новаковића.¹⁷ Он је дошао у манастир 1719, па је на школовање отишао већ као монах.¹⁸ У општој несташици уџбеника, обичај је био да се предавања записују или да се преписују штампани приручници. Своје рукописе, који су на тај начин настали у Новом Саду, он је при повратку у Грабовац приложио манастиру. То су, данас сачувани и пригодно названи, *Увод у логику и филозофију*, *Филозофски сјиси*, *Увод у ошћу филозофију и мейафизику*, *Крајак курс из логики* и *Алџебра и иријономейрија*.¹⁹ Потом је 1745. отишао на универзитет у Хале, како се да закључити и из својеручног записа на једној од његових књига. То је *Methodus studii theologici* (Хале 1723, Гр 728) Августа Хермана Франкеа коју је, како каже тај запис, добио од управника Орфанотрофеума Августа Готхилфа Франкеа, сина аутора ове књиге (сл. 5).²⁰ Тих његових студентских књига има још неколико: *Vocabularium biblicum Novi testamenti* (Гр 669) Јохана Кнола, *Oratoria Хијеронима Фрејера* (Гр 717), Лангеов *Clavis hebraei codicis* (Гр 727) и Цицеронове епистоле (Гр 732). Треба имати на уму да их је морало бити и више, а о томе ћемо се укратко осведочити кад будемо говорили о његовом одласку на трон костајничких епископа. Описани случај можемо допунити и примером Софронија Кириловића, још једног будућег грабовачког игумана и епископа, такође студента у Халеу, одмах после Теофановића.²¹

[17] То изричито пише и на једној од његових школских књига: Надежда Р. Синдик, Мирослава Гроздановић-Пајић и Катарина Мано-Зиси, *Ојис рукойиса и сјарих шћамјаних књџа Библиошке Срјске православне ејархије будимске у Сеншандреји* (Београд: Народна библиотека Србије; Нови Сад: Матица српска, 1991), бр. 49.

[18] Мита Костић, „Српски студенти на универзитетима у Халеу, Лајпцигу и Гетингену у XVIII веку”, у: Мита Костић, *Културно-историјска раскрсница Срба у XVIII веку* (Загреб: Просвјета, 2010), 156.

[19] Н. Синдик, нав. дело, бр. 46-50. Његових је рукописа морало бити и више; индикативан је недостатак граматика, без којих се школовање није ни могло замислити.

[20] *Neue deutsche Biographie*, 5 (Berlin: Duncker und Humbolt, 1961), 325.

[21] Његове књиге данас су у грабовачкој библиотеци под сигнатуром Гр 664 (*Interpres graecus linguae*, Јена 1709), Гр 724 (Бухнерово дело *Epistolarum partes tres...*, Франкфурт 1707), Гр

[16] Њему је припадао један данас врло оштећен *Ејишом* Дионисија Новаковића (Гр 159), руско издање Библије у пет томова (Гр 98/1-5), четири тома веома популарних беседа Гедена Криновског (Гр 600), књига проповеди Илије Мињатија (Гр 600/1), један *Дијалогизам* (Гр 122), као и *Собрание разных йлезних лекарств* (Гр 605). Међутим, ове књиге нису ушле у инвентар сачињен 1787, јер тада нису биле опште власништво.

Ова два врло образована монаха значајно су обогатила манастирску библиотеку, свакако више него што данас на основу сачуваних података можемо утврдити.

Овде се ради о догађајима из средине XVIII века. Како је тада изгледала грабовачка библиотека можемо закључивати само овако, на посредан начин, јер за сада нису нађени документи који би о томе тачније проговорили. На срећу, записи на књигама знатно надомештају недостатак манастирских инвентара, који у ово време још нису били годишња обавеза манастира Карловачке митрополије, него су рађени повремено, углавном при примопредаји настојатељске дужности, због чега их је сачувано веома мало из овог периода. Обичај бележења власништва на књигама омогућује нам да донекле ипак пратимо развој манастирских збирки, као и да осмотримо однос монаха према њима. Уређење административног пословања још није било на потребном нивоу, па се треба запитати на који је начин манастир утврђивао своју покретну имовину. Један од тих начина, коме дугујемо много тога што знамо о њиховим књигама, спада већ у историју библиотекарства. Као што су се на књигама остављали приложнички записи, као што су сами монаси потписивали своје књиге, тако су их потписивале и манастирске власти, углавном на два начина. Први се тиче обзнањивања набавке: наводи се где је књига купљена, у време којег игумана и надлежног епископа, за колико новца, чему обавезно следи и тачан датум. Ако се тај тренутак не забележи, касније се на књигама оставља запис који их просто евидентира као власништво манастира. Тиме се сматрало да је на књигу ударен пуноважан печат. Грабовачки монаси углавном су бирали овај други пут. Важан догађај, с те тачке гледишта, јесте одлука Арсенија Теофановића да манастирску библиотеку систематски обради бележењем података

939 (Јохана Бодикера *Grund-Saetze der deutschen Sprachen*, Берлин 1701), Гр 940 (Зандхагенова *Harmonia der vier Evangelisten*, Берлин 1724).

о власништву на књигама. Тог 12. јуна 1750. године он их је (лично или не) потписао по истој формули, уз мање или више измењен ред речи, континуирано на доњим маргинама првих листова: „Сїя книга Монастира С(вя)тоАрх(а)гг(е)лскагw Общежителнагw Грабовца суцагw во Епархїи Будимскои бли|з| рѣкы Шарвиза по|д|писаса при Игуменѣ Арсении Теофановичѣ лѣта Г(оспо)дня 1750го М(ѣ)с(я)ца Іунїа 12. дне.” Наравно, ово није било прво бележење власништва, али јесте свакако прво доследно. То ће наставити и његов наследник Михаил Станковић, а пракса ће се продужавати и касније, до краја века. Међутим, тада ће већ бити и других административних инструмената, прописаних од митрополитâ (којима су то опет заповедиле државне власти), од којих је најважније инвентарисање манастирске имовине, у оквиру којег су се обавезно бележиле и библиотеке. Инвентар Грабовца из 1787, чији део, који се односи на књиге, овде обелодањујемо, типичан је пример пописа књига састављаних на подручју Карловачке митрополије.

Пре но што пређемо на проучавање његове форма и садржаја, поменимо и један занимљив догађај у којем учествује манастирска књижница, догађај с великим утицајем на њу, а главни јунак је опет Арсеније Теофановић. Године 1751. он је постављен за костажничког и зринопольског епископа. Полазећи у ту врло сиромашну епархију, са манастиром је, у присуству будимског владике Дионисија Новаковића, склопио уговор о позајмљивању „себи на службу” појединих богослужбених предмета, међу њима и књига, као и различитих „домашњих ствари” (иначе је манастирску имовину начелно било забрањено износити). Договор је гласио да ће све то бити враћено Грабовцу по његовој смрти, или ће бити надокнађено новцем, због чега је уз сваку ставку тог пописа била назначена цена. Списак књига је двојак: на њему су, уз Нови Завет, богослужбене књиге (псалтир с послодовањем, требник, октоих шестодневник, празнични и општи минеј), вероватно

за дворску капелу, али и велик број књига наведених као „инојазичне“. Наглашавајући да је у манастиру провео већ 31 годину и да нема ништа своје, он је осим ових изабрао и значајан број књига на рускословенском, немачком, латинском, грчком и јеврејском језику. Оне су углавном богословског садржаја, али има и доста језикословних, као и неких из природних наука. Осим што нам открива интересовања новог епископа, као и оно чиме је намеравао да се између осталог бави у својој новој улози пастира Цркве, овај списак показује и шта је све у том тренутку било у грабовачкој библиотеци. Наводимо га стога што се велика нестала већина ових књига у њој више не налази:

Леџиконъ библическїй немецкїй
 Өешлогїа лѳторанска догматическа
 Сїнониѳмї
 Рѳководженїе ко латинскоѳмї языкѳ
 Леџиконъ латинш немецкїй
 Гешграфїа Хибнерова
 Новїй завѳтъ немецкїй
 Катихисиса три славенска
 Пяť книгъ Мшвсешвиѳлї евреиски
 Граматики евреискїя двѳ
 Риторика латинска
 Разговоръ тѳрскїй съ хр(и)сїтїаниноѳмї
 Леџиконъ Шеверїеѳлї греколатинскїй
 Волфїева Онтологїа
 Реторика Хейнекѳїева
 Вокаблларїѳлї греческїй Новагш завѳта
 Прокоповичеви Лѳкѳбрацїи
 Грамматїка греческа халска
 Корнели Неполсї
 Белїеве грамматїке двѳ немецкїя
 Херменевтика сакра
 Часослоѳлї греческїй
 Колегїа философска и өешлогическа
 Лангїи Колоквїа три книги
 Книгъ различниѳлї 9 послатиѳлї иѳлї
 Академїи
 Алваръ единъ
 Грамматїка Ренїева латинска

Проповѳди Франкїеви на немецкїй
 Цѳла опера Златоѳстова греколатинскїй
 Хисторїа мисїшнарѳлї лѳторанскиѳлї²²

Број ових књига свакако је већи од четрдесет, а највероватније и педесет („цела опера Златоустова греколатинска“ састоји се од дванаест томова фолио формата). Откуд оне у манастиру? Одговор се намеће сам по себи. Као што се види, велик број њих спада у класичну универзитетску литературу оног доба, како теолошку, тако и хуманистичку. Ту је, на првом месту, мноштво за оно доба стандардних граматика, лексикона и језичких приручника без којих се није могла у целој Европи изводити нпр. настава латинског језика, аутора попут Јоакима Лангеа, Јохана Ренијуса и Мануела Алвареса (у складу са схватањем језикословља као темеља свих наука), а затим и неки уџбеници реторике. Налазимо и књигу проповеди халског професора старије генерације А. Х. Франкеа, као и најзначајнијег теолога-философа тог доба и простора Кристијана Волфа и нешто дела евангелистичке теологије. Од православног дела понео је са собом неименоване „славенске катихисисе“, највероватније Могилино *Православно исїоведанїе вере*, и неко од дела најважнијег теолога петровске епохе Теофана Прокоповича. Биће, у ствари, да су многе од ових књига стигле са Теофановићем из Халеа, а могуће да је неке донео отуд и Софроније Кириловић. Да ли је нови епископ хтео да се лично бави науком или, што је вероватније, да отвори какву школу у својој епархији, не можемо рећи. Нажалост, није му било суђено да своје знање тамо и примени, јер је напречац умро, већ у првој половини 1753. године. Тада је направљен инвентар ових грабовачких ствари заједно с књигама и испоставило се да их је само дванаест враћено у Грабовац, од чега су пола биле богослужбене. Изгледа да је некога веома занимао онај научни део Теофановићеве

[22] Архив Српске православне Епархије будимске, кутија Манастир Грабовац, 12/1751.

збирке, што околности чини веома сумњивим. Ипак, загонетку разрешују други историјски извори. По праву наслеђивања личне имовине умрлих епископа (иако она у овом случају није била лична), Теофановићеву је преузео митрополит Павле Ненадовић, па су се нашле у Митрополијској библиотеци у Карловцима,²³ данашњој патријаршијској. На овај начин је грабовачка библиотека знатно осиромашена, али је ипак, како се види из овом тексту приложеног инвентара, остала за своје време значајна. Убрзо је опет почела нарастати и то делом из једног неочекиваног извора.²⁴

Осма деценија XVIII века била је за манастире Карловачке митрополије умногоме трагична. У склопу од бечког Двора наметнуте реформе српског црквено-аутономног живота, дошло је до укидања појединих мањих манастира, који по процени државних власти нису сами себе могли издржавати.²⁵ Под удар те одлуке доспео је и манастир у Српском Ковину (мађ. *Rácskeve*), који је 1777. претворен у парохијску цркву.²⁶ Монаси укинутих манастира расељавали су се у друге (то се збивало и са делом манастирске имовине, па тако и с књигама). Из Српског Ковина је

[23] Милан Петров, „Прилог историји српских библиотека у XVIII веку”, у: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* бр. 1-2 (1969): 98. Овде се налази списак свих преузетих књига на латинском (није тешко препознати наслове које смо горе навели).

[24] Записи у књигама сведоче да је у Грабовцу и раније постојала пракса позајмљивања манастирских књига монасима који су на неко време одлазили из манастира. Кад је, рецимо, јеромонах Данил 1742. био у Футогу, дато му је да са собом понесе и једно Могилино *Православно исјоведанье вере*, како пише на поткоричном листу (Гр 134), а кад је потом 1749. отишао на парохију у Ђур, такође је понео из манастира једну књигу, што је на њој овековечио својим потписом (сл. 8). На књизи Кристофа Целарија *Latinitatis probatae et exercitae liber memorialis* (Мерзебург 1709, Гр 725; сл. 9), означеној 1745. као манастирско власништво, потписује се 1748. у Халеу новопечени студент Софроније Кириловић, што значи да ју је добио од манастира на кориштење.

[25] Исидора Точанац Радовић, „Реформа Српске православне Цркве у Хабзбуршкој монархији за време владавине Марије Терезије и Јосифа II (1740-1790)” (докторска дисертација, Београд, Филозофски факултет, 2014), 144-158.

[26] Славко Гавриловић, „Пет докумената о манастиру Ковину из XVIII века”, у: *Сенџандрејски зборник*, 4 (Београд: САНУ, 2015): 73.

због тога један број књига пренет у Грабовац. О томе сведоче власнички записи на делу његове библиотеке. То су нпр. Златустове беседе на посланице апостола Павла у два тома (Москва, 1709, Гр 17/1, 17/2), које су у ковински манастир стигле као прилози арадских хришћана грчког порекла, потом *Камен вере* Стефана Јаворског (Кијев, 1730, Гр 22) и два тома чувеног дела Чезара Баронија о црквеној и грађанској историји (Москва, 1719, Гр 23/1, 23/2), прилози арадског епископа Исаије Антоновића, који је постриг примио управо у Српском Ковину, а у Грабовац је одатле стигао и један московски *Паџерик* (Гр 31). Све ове књиге потписао је својеручно ковински игуман Исаија Стефановић, из чије је личне библиотеке у Грабовац стигао Поликарповљев *Лексикон шпрејазични* (Москва, 1704, Гр 594а). Несретну судбину овог манастира његова библиотека је барем мало ублажила, настављајући свој активан живот у једином преосталом манастиру Будимске епархије.²⁷

Но, православне књиге нису међу најстаријима у Грабовцу. Околност да су у њему боравили високообразовани будући епископи попут Теофановића и Кириловића свакако је придонела да се у манастирској збирци коначно нађу и вредније књиге западног порекла које су они вероватно сусретали или барем чули за њих у време свог латинско-немачког школовања, и то оне које су биле антикварног карактера, о чему говори најбоље њихова старост: између осталог, налазимо чак и палеотипе, што није типично чак ни за манастире Карловачке митрополије. Један од њих који је и данас у библиотеци, а којег смо препознали у инвентару из 1787. године под насловом

[27] Поменуте књиге биле су у Српском Ковину још 1774. године, како сведочи инвентар манастира из те године сачуван у Архиву Будимске епархије (кутија Збирка инвентара, Српски Ковин). Тада је, по рачуну пописивача, тамо било укупно 90 књига и три престопа јеванђеља. Овде нису урачунате грчке књиге, којих је свакако било, како видимо из инвентара сачињеног 1784. и оног из 1796. где има само 66 српских књига (ову разлику у књигама можемо вероватно тумачити селидбом у Грабовац), али и 36 грчких.

„Урбаній Граматика греческа”, јесте дело *Institutiones in linguam Graecam grammaticae* Урбана Болцанија, штампано у Базелу 1539. године (Гр 655; сл. 6). У ову групу спада и франкфуртско издање псалтира на грчком из 1545, забележено у овом инвентару као „Чалтирѣ Греческїй малїй ѿбветщатѣ (= остарео)” (сл. 7). Уз још неколико сличних западних издања из овог раздобља, која везују и потписи њихових првих власника на латинском језику (што значи да су вероватно куповане по европским антикварницама, а то би свакако био сјајан доказ библиофилства неких наших образованих монаха), ове књиге чине грабовачку библиотеку једним од лепших бисера у сазвежђу наших манастира.²⁸

Не може се рећи засигурно кад је настао први грабовачки инвентар. Најстарији нама познат потиче из 1770. и налази се у поменутом *Лейойису* (Гр 52), а не као посебан документ, како је било опште правило. Крајње је небрижљиво састављен: у њему су књиге подељене на шеснаест потпуно произвољних група, од којих свака садржи између једног и двадесет наслова, пореданих и спојених без икакве логике. Прва међу њима казује да манастир има „два круга цела књиг служаштих в цркви”, а последња да је у њему, поред свих побројаних, још и 145 књига „малих и великих”. Ова последња информација, за историчара књиге помало и комична, сакрива нам, због лености пописивача, важна обавештења која би нам могла разрешити значајне недоумице. Инвентар књига из 1787, напротив, много је солидније заснован.

Овај документ настао је због обавезе годишњег инвентарисања покретне и непокретне имовине свих манастира Митрополије и сличан је по структури инвентарима осталих манастира последње четвртине

[28] Томе доприноси и књига која је свакако раритет у српским библиотекама: Нови Завет штампан у Ураку код Тибингена 1563. „на садашњем опћеном и разумном хрватском језику” и то „с циркулическим слови” (= ћирилицом!), како кажу његови протестантски преводиоци Антон Далматин и Стипан Конзул Истријанин (Гр 58; сл. 10).

XVIII века, од којих је досад само мали део објављен. Према расположивим подацима, манастири нису добијали детаљнија упутства за пописивање својих библиотека, због чега ни пракса није била сасвим уједначена. Инвентар о којем је овде реч спада у оне у којима је присутна функционална и језичка подела. Најпре су побројане „књиге црковне”, што је функционални критеријум: овде се ради искључиво о богослужбеним књигама. Њихово називање „црквеним” открива нам једну важну ствар – оне су се због богослужења налазиле у самој цркви, што опет значи да су све остале књиге наведене у инвентару биле физички одвојене од њих. Иако не знамо где су ове друге тачно могле стајати (свакако у некој од просторија конака, можда у настојатељевој канцеларији, каква је пракса била у неким другим манастирима), овај податак је од великог значаја за историју националних библиотека, јер сведочи о функционалној диференцијацији унутар манастирских збирки: од првобитног фонда – а то је увек богослужбено језгро – одвајају се књиге које не учествују у богослужењу и којих временом бива знатно више, толико да задобијају посебну просторију, која се већ тада у неким манастирима назива „библиотека”. Иако то није тековина XVIII века (наши стари манастири попут Хиландара, Пећке патријаршије, Студенице, Дечана..., морали су имати стотине рукописних књига, можда и много више, које због тога нису могле стајати у цркви), овде имамо прва документована сведочанства о активном односу ове врсте према манастирској збирци књига. Други део библиотеке, онако како ју је у то време видео вероватно игуман манастира, садржи „књиге поучителне”. Именовањем овог сегмента жели се подвући оно што смо управо истакли, а што илуструје конкретну улогу манастирске библиотеке: осим богослужбеног фонда, постоји увек у манастирима и збирка књига које служе, како је овде речено, за поуку, односно за читање ван богослужења, било колективно, било

индивидуално.²⁹ Општи поглед на овај део збирке открива нам да се ту ради искључиво о књигама на ћирилици, од којих је највише оних богословског и верско-поучног карактера, праћених делима опште културе (језикословље, историја...). Карактеристично је да су штампане књиге, све до једне, руске – све су, тако рећи, професионално и културно исправне. Зато је у тај број било могуће укључити и онај франкфуртски псалтир на грчком, придодат на сам крај овог низа. Као да се подразумевало да књиге за поуку могу бити само овог порекла.

Унутар овог корпуса постоји још једна недовољно наглашена подела коју бисмо могли назвати формалном. Наиме, у манастиру се у то време налазио и један број рукописних књига небогослужбеног карактера, од којих су неке до данас сачуване. Из српских књига, штампаних као и рукописних, одавно се већ није служило, али није сметало да се и даље читају; чини се да су кроз цео XVIII век, упркос потпуној русификацији целокупне православне литературе, још увек у извесној мери били популарни средњовековни зборници, чији је шарени карактер могао надокнадити све оно што се није могло наћи у руским књигама.³⁰ Грабовачка збирка је осим тога садржала и новије рукописе, очигледно преписе штампаних дела новије, руске теолошке мисли, као и српске школске уџбенике, попут *Пројегује* Дионисија Новаковића, уз неке које смо већ помињали. Овај рукописни фонд је ипак само

делимично, како се може видети, одвојен као подгрупа „поучителних” књига.

Последња подела овог инвентара је језичка, тачније – подела по писму. У тој групи, названој „књиге латинске”, налазе се не толико дела на латинском језику, колико она штампана или писана латиницом. Овим се у ствари желела нагласити њихова раздвојеност од православног – српског, руског, грчког – корпуса, пописаног у прве две групе. Чини се да је ово, у ствари, била права мотивација пописивача: иако и у овој групи можемо наћи доста књига „поучителних”, све оне су неправославног порекла, па су као такве дате засебно, без обзира на функцију. Има их и римокатоличких и протестантских, на латинском, немачком и мађарском језику, чак и на јеврејском, чешком, оновременом хрватском... Има их и на грчком, и то дела Светих Отаца које убрајамо у православне, попут Епифанија Кипарског. Међутим, чињеница да су штампана на неправославним просторима, приређена од неправославних теолога, као и да имају латинске наслове, учинила је да не буду уврштена међу поучителна.

Ова је скупина по карактеру најразуђењенија, а оно што је чини специфичном јесте да њен садржај није традиционално монашки, са домаће, православне тачке гледишта. То је једна од великих новина које доноси XVIII век – мноштво дела овог порекла пристиже као последица саживота у средњој и западној Европи, на првом месту школовања у европским универзитетским центрима, о чему смо овде већ дали основне податке. У Грабовцу је био један број монаха који су ова дела или користили на студијама или су били кадри да их читају у манастиру. Многа од њих представљају сам врх интелектуалне мисли оног доба на европским просторима, а нека су била саставни део свих бољих личних библиотека, о чему се лако можемо уверити на основу идентификације понекад веома нејасних ставки овог инвентара.

[29] Поделу на богослужбене и књиге „за читање”, која суштински у најширем смислу одговара манастирским збиркама, изнео је пре више од једног века Н. К. Николски: Николай Константинович Никольский, *Ближайшія задачи изучения древне-русской книжности* (Санктпетербург: Общество любителей древней письменности, 1902), 6-7.

[30] То се односило и на богослужбене књиге, јер у руским није било служби српским светитељима, па је тако Грабовца имао, како се види из инвентара, рукописну службу кнезу Лазару, и не само то, него и своју варијанту србљака, познатију као *Србљак Анђонија Грабовачкој* (в. Н. Синдик и др., *Опис рукописа ... у Сенџандреји*, бр. 28). Њега ипак не препознајемо у инвентару о којем је овде реч; она два примерка „Правила сербским просветитељем” која се у њему помињу, сигурно су штампани србљаци из Римника или Венеције.

Наведимо на крају и можда највећу занимљивост ове групе: као што се види, књиге у њој нису бележене у оригиналу, него ћирилицом, и то на неколико начина. Тамо где је било могуће, навођени су општи називи, што је нарочито видљиво код граматика и лексикона. Неке се наводе описно, разумљивим српским или интернационалним еквивалентима („библија”, „географија”, „предике”...). Негде су наслови преводњени на српски (тако је нпр. дело *Neu-vermehrte Grund-Sätze der deutschen Sprachen* постало „Основаније немецког јазика”). Тамо, међутим, где инвентариста није умео – или хтео – преводити, наслови су исписивани фонетски, тј. онако како се чита, без обзира на оригинални језик наслова (нпр. „Парадис Гертлаин”, „Фундаментa штили кулциорис”, итд.). У највећем броју случајева давало се и име аутора, што је знатно олакшавало идентификацију. Очигледно да је пописивача збуњивала околност да се инвентар саставља српски (он би рекао „славјански”) и да у оквиру њега треба пописивати и латиничне књиге на неколико језика, па је прибегавао и дословној примени правописа који је био у тадашњој књижевној употреби, тако се на крају фонетизованих латинских или немачких речи које се завршавају сугласником обавезно додавало „дебело јер”, што изазива понекад и непланирани језичко-хумористички ефекат (нпр. књига *Gradus ad Parnassum sive novus synonymorum, epithetorum, phrasium poetiarum, ac versuum thesaurus* описана је као „Парназусъ Синониморумъ”).

Грабовачка библиотека, онако како је приказује инвентар из 1787. године, са својом 261 књигом спада у веће, али не и највеће манастирске библиотеке свог доба.³¹ Међутим, квантитет није оно на шта треба

[31] Бездин је, рецимо, 1783. године имао 345 књига, према инвентару који се данас налази у Архиву Српске православне Епархије темишварске: Жарко Војновић, „Библиотека манастира Бездина према инвентару из 1783. године”, у: *Темишварски зборник* (Нови Сад: Матица српска, 2018): 95-116.

обратити првенственој пажњу,³² већ квалитет. Њен садржај, који смо у основним цртама показали, јасно сведочи о променама до којих долази у XVIII веку, а које се неминовно одражавају на монаштво Карловачке митрополије, па преко њих и на манастирске библиотеке. Русификација, започета већ почетком XVII, у XVIII веку добија свој пуни замањ,³³ да би се, кад се интелектуално настројенији монаси упуте на школовање на европским универзитетима, појавило све више књига неправославне провенијенције на неколико језика, пре свега латинском и немачком. Они би потом врло често постајали и епископи, што се у неким манастирима претварало у својеврсну традицију. На другом полу, насупротив њима, стоје мањи манастири, без монаха са високим образовањем, што се одражавало и на њихове библиотеке, у којима се могао наћи много мањи број књига небогослужбеног карактера. Профил библиотеке Грабовца, чак и кад не бисмо знали ништа о његовим житељима, јасно би нам открио њихове интелектуалне и духовне капацитете и стремљења. Широки распон од најважнијих стваралаца класичне патристике и аскетике (Јован Златоусти, Григорије Богослов, Јефрем Сиријски, Ава Доротеј), преко нових и то најзначајнијих руских теолога XVII и XVIII века (Петар Могила, Стефан Јаворски, Симеон Полоцки, Димитрије Ростовски, Теофан Прокопович...), као и дела световне литературе у руским преводима (Чезаре Баронио, Мавро Орбин, Франсоа Фенелон...), која говоре да нови тип просвећености налази много присталица у српској средини, па све до класичних библијских и теолошких

[32] Нестајање књига из манастира опште је место српске културне историје. Овде објављени инвентар сведочи да је то случај и са Грабовцем (нпр. нема нити једног од тадашња 24 минеја). Са друге стране, знатан је број књига из XVII и XVIII века које се данас налазе у његовој библиотеци, али у инвентару просто не постоје. Није лако рећи да ли су у манастир доспеле касније или просто због нечега нису забележене, тим пре што неке од њих имају запис о манастирском власништву из тог периода.

[33] Зачуђује ипак потпуно одсуство нових српских књига које се штампају у Венецији и Бечу у другој половини XVIII века.

приручника западног порекла, дела западног богословља, а поред њих и античке и савремене хуманистике,³⁴ чине Грабовац једним од важнијих центара српског монаштва Карловачке митрополије који је свој утицај и на овај начин могао ширити надалеко.

Извори:

Архив Српске православне Епархије будимске, кутија Манастир Грабовац, 12/1751.

Архив Српске православне Епархије будимске, кутија Манастир Грабовац, б.б. 1787.

Архив Српске православне Епархије будимске, кутија Збирка инвентара, Српски Ковин

Литература:

Војновић Жарко. „Библиотека манастира Бездина према инвентару из 1783. године”. *Темшварски зборник*. Нови Сад: Матица српска, 2018, 95-116.

Војновић Жарко. *Српске манастирске библиотеке го краја XVIII века*. Панчево: Градска библиотека, 2019.

Гавриловић Славко. „Пет докумената о манастиру Ковину из XVIII века”. *Сендандрејски зборник* 4 (2015), 73-81.

Костић Мита. *Културно-историјска раскрсница Срба у XVIII веку*. Загреб : Просвјета, 2010.

Красић Владимир. „Манастир Грабовац у Будимској епархији”, *Летопис Матице српске* 127 (1881), 58-79.

Никольский Николай Константинович. *Ближайшія задачи изучения древне-русской книжности*. Санкт-петербург: Общество любителей древней письменности, 1902.

Петров Милан. „Прилог историји српских библиотека у XVIII веку”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 1-2 (1969), 95-106.

Максим Ратковић. „Извештај”, *Гласник Српскојученој друштва* (1884), 199-285.

Руварац Димитрије. *Српска митрополија карловачка око њоловине XVIII века*. Сремски Карловци : Српска манастирска штампарија, 1902.

Синдик Надежда Р., Гроздановић-Пајић Мирослава, Мано-Зиси Катарина. *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сендандреји*. Београд: Народна библиотека Србије ; Нови Сад: Матица српска, 1991.

Точанац Радовић Исидора. *Реформа Српске православне Цркве у Хабзбуршкој монархији за време владавине Марије Терезије и Јосифа II (1740-1790)*. докторска дисертација, Београд: Филозофски факултет, 2014.

Neue deutsche Biographie, 5. Berlin : Duncker und Humbolt, 1961.

[34] Због оваквог састава, наше манастирске библиотеке на подручју Карловачке митрополије биле су једина места, у недостатку јавних и националних библиотека (њих тад уосталом није ни могло бити), у којима се самоучки могло стећи добро образовање у складу са савременим потребама, због чега су оне, пошто су монаси у то доба још увек део националне елите, биле веома важне. Наравно, то не значи да су сви ондашњи монаси на тај начин и с тим циљем своје манастирске библиотеке и користили. То је увек била потреба мањине, као и данас, али је важно истаћи и овај образовни капацитет наших манастира XVIII века, смештених северно од Саве и Дунава. Јужно, у изворној Србији, стање манастирских библиотека је још увек онакво какво је било и у XVII веку, због посвећености, пре свега, очувању голе егзистенције, што је манастирске збирке сводило углавном на нешто богослужбених књига намењених одржавању прописаног богослужбеног круга и то онолико колико се због неизвесности живота под османском окупацијом могло.

Манастир Грабовац, инвентар 1787.³⁵

Инвентар се објављује у оригиналу, уз покушаје идентификације која је двојака. На основу прегледа библиотеке утврђено је које се књиге са овог пописа и данас налазе у њој. У том случају су испод инвентарске јединице навођени, под звездом, потпуни подаци о књизи – аутор, наслов, место и година издања, а иза свега тога дата је и данашња сигнатура. За оне које нису нађене, или барем препознате, дат је покушај идентификације у угластим заградама, при чему је, ако су књиге руске, опис даван савременом ћирилицом; уколико су књиге неправославног порекла, наслови су давани у оригиналу; у оба случаја навођена су прва издања, колико је било могуће утврдити, што не значи, наравно, да су баш та издања била у манастиру. Ако је идентификација несигурна, у угласту заграду је напред додавана још једна угласта заграда са знаком питања. Код богослужбених књига није чињен покушај идентификације нити поређења са данашњим стањем, јер њихов инвентарски опис даје исувише мало података који би помогли да се она изврши иоле тачно, без обзира што је много старих књига те врсте и данас сачувано у грабовачкој библиотеци. Код рукописних књига које и данас постоје у библиотеци, а чији су наслови конструисани, синтагмом „Опис рукописа...” упутили смо на дело *Опис рукописа и старих шћамјаних књига Библиоџеке Српске православне епархије будимске у Сенџандреји*, према којем су ти наслови и дати, заједно са каталожним бројем јединице на коју се односе.

Инвентаріумъ всѣхъ вещей движимихъ и недвижимыхъ общежителнаго С(вя)то-Архаггелскаго М(о)н(ас)тиря Грабовца 1787 лѣта, последнѣгъ Декемврія устроенъ, якоже слѣдуетъ

Книгъ Ц(е)рковныхъ
Еданъ кругъ Мінеовъ тѣпа Московскаго половныхъ [= 12]
Еданъ detto Мінеовъ тѣпа Римническаго [= 12]
4 комада Октоиха
1 Ев(ан)г(е)ліе велико тѣпа Московскаго ѡковано сребромъ позлащено и каменми украшено
1 Ев(ан)г(е)ліе рукописное старо ѡковано сребромъ и позлащено
1 detto рукописное старо ѡковано сребромъ и позлащено
1 Ев(ан)г(е)ліе тѣпа Московскаго старо неѡковано
1 Апостолъ на велико коло тѣпа Московскаго
1 Тестаментъ или Новій Завѣтъ detto
1 Требникъ на велико коло detto старъ
6 detto на малое коло старихъ
1 Фалтирь велики с' возслѣдованіемъ на велико коло
6 detto малихъ
2 detto велика с' толкованіемъ половна
1 Часословъ на велико коло Кіевскій
4 detto на мало коло вѣнска
1 Служебникъ на велико коло Кіевскій

[35] Архив Српске православне епархије будимске, кутија Манастир Грабовац, б.б. 1787.

2 detto на среднѣ коло Московскій
2 detto на малое коло
4 комада Прологов на 12 м(ѣся)цей
1 Тупиконъ на велико коло старъ
1 Новій Завѣтъ у 2. части в' зеленомъ паргаментѣ у футроли
1 detto на две части такожде разположенъ
1 detto на среднѣ коло
Два Трїода велико постна на велико коло
1 detto на малое коло старъ
1 пентикостарїонъ на велико коло
1 detto на малое коло
4 комада Минеовъ Общаковъ на малое коло
1 Їрмологїа на среднѣ коло
1 Полуставъ Московскій на 3. части раздѣле н у футроли
Єдна detto на малое коло
1 Книга с' Канони Богородични на повечерїахъ
2 Книге Правила Сербскимъ Просветителемъ
3 detto Правила с(вя)тому Николаю
4 detto Молитвослововъ
1 Библіа на велико коло
1 detto на среднѣ коло расположена на три части
Книгъ Поучителнихъ
1 Благовѣстникъ на велико коло *Теофилакт Охридски, <i>С(вѣ)щенное еѵ(а)г г елїе еѣ толкованїемъ</i> , Москва, 1703. (Гр 6)
4 комада Бесѣди Златоустови *Јован Златоуст, <i>Бесѣды свѣдѣчъ ... Толкованїе на четъренадесѣтъ посланїй с(вѣ)таго Ап(о)ст(о)ла Павла</i> , Москва, 1709. (Гр 17/1, 2; Гр 18/1,2)
2 detto Григорїа Назїанзина *[Зборник превода Епифанїа Славинецког], Москва, 1665. (Гр 13; Гр 14)
1 Транквилїонъ стари [Кирил Транквилион Ставровецки, <i>Евангелїе учишельное</i> , Рохманово 1619] (Гр 60)
2 Книге Н(е)д(ѣ)лнопоучителнїя <i>Сѵ(а)г г елїе оучителное воокр(е)стїное</i> , Москва 1707. (Гр 7); исто, Москва, 1724. (Гр 8)
1 Соборникъ на велико коло *Соборникъ сестъ Собранїе словъ прѣбоучителныхъ, Москва, 1700. (Гр 34)
2 Книге Маргарита єдинъ новъ а 2ги старъ *Јован Златоусти, <i>Маргаритъ</i> , Москва, 1641. (Гр 25); исто, Москва, 1764. (Гр 27)

2 detto Камень вѣры *Стефан Јаворски, <i>Камень вѣры праволюбнокадолическіа восточныа ц(є)ркве</i> , Москва, 1729. (Гр 20); исто, Кијев, 1730. (Гр 22)
1 detto Вечера душевная detto *Симеон Полоцки, <i>Вечера д(ѡ)шєвнал</i> , Москва, 1683. (Гр 16)
1 detto Вѣнецъ Хр(іс)товъ detto *Антоније Радивиловски, <i>Вѣнецъ Хр(іи)л(і)товъ</i> , Кијев, 1688. (Гр 24)
1 detto Бесѣда Златоустова на Дѣянїя detto *Јован Златоуст, <i>Бесѣды на дѣанїа св(в)л(в)чыхъ ап(о)л(і)толъ</i> , Кијев [1624] (Гр 10)
1 detto Розыскъ detto *Димитрије Ростовски, <i>Розыскъ</i> , Москва, 1755. (Гр 28)
1 detto Патерикъ detto *Патерикъ св(т)ъ Отчєнникъ, Москва, 1759. (Гр 31)
1 Ефремъ detto *Книга св(о)год(о)днихъ тр(ѡ)д(ѡ)въ Прєподобнаг(о)т(а) нашег(о) Ефрема Сурїна, Москва, 1701. (Гр 15)
1 detto Поученїе Синодалное detto *Собранїе разныхъ поученїй на свѣ востр(ѡ)слєныє и праздничны дни, Москва, 1779. (Гр 9)
1 detto Поученїе повседневноє detto на цѣлїй годъ * Книга св(т)а Краткихъ поученїй в(о) главнѣйшихъ сп(а)сительныхъ догматахъ вѣры..., Москва, 1781. (Гр 39)
4 detto Лезикона на среднѣ коло ѿ трехъ языковъ *Фјодор Поликарпов, <i>Лексіконъ трехъязычный св(т)а Речєній славенскн(х)л(і)л, еллногречєскн(х)л(і)л и латїнскн(х)л(і)л сокровище</i> , Москва, 1704. (Гр 594а, Гр 594б)
2 detto Златоустов ѿ С(вя)щенствѣ *Јован Златоуст, <i>Книга ѿ св(в)л(в)цєнствѣ</i> , Львов, 1614. (Гр 92)
2 detto Историѡграфїа ѿ Славенскому Народѣ *Мавро Орбин, <i>Книга исторїографїа ѿочаїїя имене, славы и разширенїя народа славянскоїо...</i> , Санктпетербург, 1722. (Гр 595, Гр 595б)
2 части книге Баронїй *Чезаре Баронио, <i>Дѣанїа ц(є)рковнал и гражданикал</i> , Москва, 1719. (Гр 23/1, Гр 23/2)
1 detto Руно орошенное *Димитрије Ростовски, <i>Руно орошенное</i> , Чернѡгов 1702. (Гр 74)
1 Книга Пращица на среднѣ коло *Питирим, епископ, <i>Пращица противъ восточныхъ расколнчєскнхъ</i> , Москва, 1752. (Гр 30)
1 detto Целларїусъ Троязичнїй *Кристоф Целаријус, <i>Крайкой латїнскої лексиконъ съ росїйскимъ и нѣмецкимъ ѡпереводомъ</i> , Санктпетербург, 1746. (Гр 700)
1 detto Авва Дорошеа на среднѣ коло *Ава Доротеј, <i>Почєнїа д(ѡ)шєполезна различна</i> , Кијев, 1628. (Гр 94)
1 detto Зерцало богословїя [Кирил Транквилион, <i>Зерцало боїословїя</i> , Почајев, 1618]

1 detto detto юности *Юности чесное зеркало, Санктпетербург 1745. (Гр 699)
6 detto Катихисиса Московскихъ *Петар Могила, <i>Православное исповѣданіе вѣры</i> , Москва, 1709. (Гр 114, Гр 117, Гр 146), Москва 1743. (Гр 113, Гр 115), Москва 1744. (Гр 116); Санктпетербург 1740. (Гр 134)
8 комада Грамматикахъ Московскихъ
1 detto Грамматика Немецка и Славенска *Стефан Вујановски, <i>Нѣмецкаа грамматїка</i> , Беч, 1772. (Гр 178)
1 detto Алфавитъ Д(у)ховный *Исаија Копински, <i>Алфавитъ Д(у)ховный</i> , Черњигов, 1743. (Гр 110)
1 detto Богомисліе [Јохан Герхард, <i>Боѣмыслие в пользу ѱравоверным</i> , Черњигов, 1710]
1 detto Совѣтъ Премудрости [Мишел Буто, <i>Совѣты ѱремудрости или Собрание ѱравил Соломоно-Сираховых...</i> , Москва, 1760]
1 detto Сгнописъ [Инокентије Гизель, <i>Синоисис или Крайкое собрание ои разных лейѱойисцев, о начале славяно-российскаѱо народа</i> , Кијев, 1674]
2 части Василїа Тредїаков[с]каго Пѣсней *Василиј Тредїаковски, <i>Сочинения и ѱереводы, 2</i> , Санктпетербург, 1752. (Гр 599)
1 detto W разоренїи Іерусалима и Константинополя [Исїорїа о разоренїи ѱоследнем свяїаѱо ірада Иерусалима ... вїорая о взяїии славнаѱо сїѱоличнаѱо ірада іреческаѱо Консїанїиноѱоля, Москва, 1713]
1 detto Истинная Политика [Франсоа Фенелон, <i>Исїинная ѱолиїика знаїных и блаѱородных особ</i> , Санктпетербург, 1737]
1 detto Апофѱегмата [Бењаш Будни, <i>Аѱѱѱеїмаїа</i> , Москва, 1711]
1 detto Номоканонъ Лв(ов)скїй [Номоканон, Львов, 1646]
1 detto Номоканонъ рукописнїй *Номоканон, середина 17. века (Опис рукописа..., бр. 14; Гр 14)
1 detto Поученїе неделное рукописное
1 detto Сер[б]ская Исторїа с' фигурами
1 detto Толкованїе Блаженствъ Евангелскихъ *Теофан Прокопович, <i>Хрисїовы о блаженсївах ѱройоведи ѱолкованїе</i> [Санктпетербург, 1724] (Гр 124)
1 detto W Таинствахъ Рукописная *О светим таїнама, середина 18. века (Опис рукописа..., 22; Гр 22)
1 detto W Вѣрѣ рукописная
1 detto томъ Проповѣдей Гедеѱновихъ [Гедеон Криновски, <i>Собрание разных ѱоучїїельных слов</i> , Санктпетербург, 1755-1759]

1 detto Минятовихъ Проповѣдей *Илија Мињати, <i>Поученія</i> , Санктпетербург, 1759. (Гр 600/1)
1 книга рукописна ω Бл(а)женствахъ
1 detto нравоучителная по Азъ Буцѣ рукописная
1 detto ω Бл(а)женствахъ Толкованіе рукописное
8 комада книгъ рукописнихъ
a./ Составъ благоустроеннаго ученія ωтроковъ на вопросы
b./ Правило рукописное Княза Лазара Сербскаго
c./ книга ω Архіереа над' мертвимъ чтомая
d./ Правилное ωбученіе чина граматическаго (одговарају: Гр 25, Гр 36, Гр 37)
e./ Риторика рукописная
f./ Пропедіа рукописная
g./ Епистоліа посланая с' небесъ у Јерусалиму *Епистола Христова с неба, пре 1777. год. (Опис рукописа..., 20; Гр 20)
g./ [Гј. h] Апофѳегмата рукописная *Бењаш Будни, Апофѳегмата (Опис рукописа..., 23; Гр 23)
1 книга Ап о (сто)лѣ и Ев(ан) г (е)ліе в' дни неделнїа и пра з ни ч (ная) раздѣлена стара
1 Фалтирѣ Греческїй малїй ωбветщатъ *Ψαλτηριον Δαβιδ, Франкфурт 1545.
Книгъ Латинскихъ
1 Библия двоязична на велико коло у 3. тома немец. и лат. * <i>Biblia sacra Vulgatæ editionis...</i> , Констанца, 1770. (Гр 52/1-3)
1 detto на среднѣ коло немецка стара
2 тома Епифанїа на велико коло греко латино
1 Библия токмо с' фигурами на велико коло * <i>Historiae celebriores Veteris Testamenti iconibus representatae...</i> , Нирнберг, 1712. (без сигн.)
1 detto маѳарска стара
1 Меѳафизика Волфїова у 5. комада *Christian Wolf, <i>Philosophia prima sive ontologia</i> , Франкфурт, 1730. (Гр 711); <i>Cosmologia generalis</i> , Франкфурт, 1737. (Гр 712); <i>Psychologia empirica</i> , Франкфурт, 1738. (Гр 713); <i>Psychologia rationalis</i> , Франкфурт, 1740. (Гр 714); <i>Philosophia moralis sive ethica</i> , Хале, 1750. (Гр 718)
1 Дикціонарѣ латинскїй и шокачкїй
1 рукописна Философїа *Филозофски списи, препис А. Теофановиѳа, између 1735. и 1745. год. (Опис рукописа..., 47; Гр 47)
1 хорватска тестаментна новаго Завѣта * <i>Први дел новогѳа тештаментѳа...</i> , Тибинген, 1563. (Гр 58)
1 Дикціонарѣ парижкаго Папе *Ferenc Páriz-Pápai, <i>Dictionarium latino-hungaricum</i> , 1, Левоча, 1708. (Гр 722)

1 Дикціонарь тогождъ Папай *Ferenc Páriz-Párai, <i>Dictionarium latino-hungaricum</i> , 2, Левоча, 1708. (Гр 722/Пв)
1 Августа Хермана Предике на немецкомъ языку *August Hermann Francke, <i>Sonn- Fest- und Apostel-Tags-Predigten</i> , 1734. (Гр 942)
1 Лангова Граматика [Joachim Lange, <i>Lateinische Grammatica</i> , Берлин, 1705]
1 Дикціонарь латинскій и шокачки Іоанна Белостенца *Ivan Belostenec, <i>Gazophylacium : seu illyrico-latinorum onomatum aerarium</i> , Загреб 1740. (Гр 715)
1 Теоологіа Францишка Будей *Johann Franz Buddeus, <i>Institutiones Theologiae dogmaticae</i> , Лајпциг, 1723. (Гр 710)
1 Бревіаръ *Eutropii Breviarium Historiae Romanae, Нирнберг 1779. (Гр 850)
1 Теоологіа Моралисъ Францишка Будей *Johann Franz Buddeus, <i>Institutiones Theologiae moralis</i> , Лајпциг, 1719. (Гр 709)
1 Парназусъ Синониморумъ *Paul Aler, <i>Gradus ad Parnassum sive novus synonymorum, epithetorum, phrasium poeticarum, ac versuum thesaurus</i> , Трнава 1729. (Гр 729)
1 Леѣиконъ греко латинскій в' Новомъ Завѣтѣ *Georg Pasor, <i>Lexicon Graeco-Latinum in Novum Domini nostri Jesu Christi Testamentum</i> , Херборн, 1632. (Гр 658)
1 Шпизеровъ Леѣиконъ [Theodor Spieser, <i>Novum lexicon universale latino-germanicum et germanico-latinum</i> , Базел, 1700]] (Гр 723)
1 Хибнерова Географіа *Johann Hübner, <i>Kurtze Fragen aus der neuen und alten Geographie</i> , Лајпциг, 1735. (Гр 943)
1 Уснованіе немецкогъ языка Іоанна Бодикера *Johann Bödiker, <i>Neu-vermehrte Grund-Sätze der deutschen Sprachen im Reden und Schreiben</i> , Берлин, 1701. (Гр 939)
1 Новій Завѣтѣ греко-латинскій *Evangelia et epistolae graeca et latina, Беч, 1637. (Гр 697)
1 Баблинова (!) Верисимиліа [Bohuslav Balbín, <i>Verisimilia humaniorum Disciplinarum</i> , Праг, 1666]
1 Хармоніа 4 Евангелистовъ и Апостоловъ *Caspar Hermann Sandhagen, <i>Kurtze Einleitung zur Harmonie der vier Evangelisten und der Geschichte der Apostel</i> , Берлин, 1724. (Гр 940)
1 Іакоби Веллери Грамматика гречески *Jacob Weller, <i>Grammatica graeca nova</i> , Лајпциг, 1725. (Гр 667)
1 Іоанна Кнола Вокабуларіумъ Библикумъ *Johannes Knoll, <i>Vocabularium biblicum Novi Testamenti</i> , Лајпциг, 1735. (Гр 669)
2 части Хибнерове Географіе *Johann Hübner, <i>Vollständige Geographie</i> , 1, Хамбург, 1748. (Гр 944/1); <i>Vollständige Geographie</i> , 2, Хамбург, 1748. (Гр 944/2);

1 Иоанна Давида Михаила Жидовска граматика [Johann David Michaelis, <i>Hebräische Grammatik</i> , Хале, 1745]
1 Епистоле Цицеронове *Marcus Tullius Cicero, <i>Epistolarum ad diversos (familiares vulgo vocant) libri XVI</i> , Лајпциг, 1735. (Гр 732)
1 Теологија Фридерика Кенигъ *Johann Friedrich König, <i>Theologia positiva acroamatica</i> , Росток, 1711. (Гр 726)
1 Историја Аристотелева Анималіумъ *Aristotelis de <i>Historia animalium disciplinam</i> , Венеција, 1553. (Гр 657/3)
1 Поезисъ Хиронома Посмате
1 Ораціе Оома Ланзе
1 Иоанн Арднъ (!) Парадисъ Гертлаинъ [Johann Arndt, <i>Paradiß Gärtlein</i> , Магдебург, 1612]
1 Алвари Граматика [Manuel Alvares, <i>De institutione grammatica</i> , Лисабон, 1572]
1 Аристотелева Логика, Реторика и Поета *Aristotelis <i>omnem logicam, rhetoricam, et poeticam disciplinam continens...</i> , Венеција, 1551. (Гр 657/1-2)
1 Маѣтіасъ (!) Белъ за Фалтыръ [Matthias Bel, <i>Ethica Davidico-Salomonea, sive Psalmi Davidis, Salomonis Proverbia, & Ecclesiastes</i> , Лајпциг, 1724]
1 Иоакума Ланге Діалогъ [Joachim Lange, <i>Dialogi</i> , Берн, 1771]
1 Пропозиціа Дамнате [[?] <i>Propositiones damnatae et decreta...</i> , Милано, 1745.]
1 Философіа раціоналисъ Баѡ Маистери [Friedrich Christian Baumeister, <i>Institutiones philosophiae rationalis</i> , Виртемберг, 1735]
1 Фондамента Штили Кулціорисъ *Johann Gottlieb Heinecke, <i>Fundamenta stili cultioris</i> , Лајпциг, 1743. (Гр 733)
1 Сенчигешъ Историја [[?]William Stanyhurst, <i>A' halandó testben szenvedő halhatatlan Istennek Szentséges Historiája</i> , Братислава, 1727]
1 Хибнерова Библическа Істориа [Johann Hübner, <i>Zweymal zwey und funffzig Auserlesene Biblische Historien</i> , Хамбург, 1714]
1 Жидовскій и латинскій Фалтыръ *Liber Psalmorum, Утрехт 1688 (Гр 845)
1 Принципіа *Manuel Alvares, <i>Principia seu rudimenta grammatices</i> , Трнава, 1739. (Гр 733/1)
1 Грамматика реформатска
1 Ключъ Иоакума Ланге жидовской книги *Joachim Lange, <i>Clavis hebraei codicis</i> , Хале, 1721. (Гр 727)

1 Лубинусъ трилингвисъ [Eilhard Lubin, <i>Lubinus trilinguis</i> , Нирнберг, 1670]
1 Новый Завѣтъ на тоцкомъ языцѣ * <i>Nowý Zákon</i> , Братислава, 1775. (Гр 839)
1 Георгіусъ Пазорисъ Мануале Нови Тестаментъ [Georg Pasor, <i>Manuale Novi Testamenti</i> , Херборн, 1624]
1 Августуса Хермана Франга Меѳодусъ *August Hermann Francke, <i>Methodus studii theologici</i> , Хале, 1723. (Гр 728)
1 Маѳезисъ рукописнѣй *Алгебра и тригонометрија, препис А. Теофановића, друга четврт 18. века (Опис рукописа..., 50; Гр 50)
1 Иоаннисъ Бухлери Тезаурусъ Епистоларумъ *Johann Buchler, <i>Thesaurus conscribendarum epistolarum...</i> , Трнава, 1733. (Гр 847)
1 Анастасіа Фрайлингуса Теоологіа [Johann Anastasius Freylinghausen, <i>Grundlegung der Theologie</i> , Хале, 1703]
1 Стефана Вечей Географіа [Vecsei István, <i>Magyar Geographiájá</i> , Нађкарољ, 1757]
1 Институціонумъ либеръ лингве греке Варлама Јером. [Варлаам Ляцевский, <i>Institutionum linguae graecae</i> , Братислава, 1746] (Гр 739)
1 Корнеліусъ Непосъ *Cornelius Nepos, <i>De vita excellentium imperatorum</i> , Лајпциг 1737. (Гр 848)
2 Епистоле Индостанска к' Римскимъ и Акта Ап(осто)лска [Pauli Apostoli Epistola ad Romanos in linguam indostanicam translata ; Acta Apostolorum in linguam Indostanicam translata, Хале, 1749]
1 Седеціашъ Кешервешзотикъ
1 Августа Бухнера Епистоле *August Buchner, <i>Epistolarum partes tres</i> , Франкфурт, 1707. (Гр 724)
1 Фраери Шраторіа *Hieronymus Freyer, <i>Oratoria in tabulas compendiaras redacta</i> , Хале, 1745. (Гр 717)
2 Хаинрика Каленберна Реллаціе *Johann Heinrich Callenberg, <i>Relation von einer Weitern Bemühung Jesum Christum...</i> , Хале, 1750. (Гр 945)
1 Иоанна Хаинрика Михаела Жидовска граматика [Johann Heinrich Michaelis, <i>Erleichterte Hebräische Grammatica</i> , Хале, 1702]
1 Урбаній Граматика греческа *Urbano Bolzanio, <i>Institutiones in linguam Graecam grammaticae</i> , Базел, 1539. (Гр 655)
1 Логика Арсеніа Теофановича рукописна *Увод у логику и филозофију, препис А. Теофановића, између 1735. и 1745. год. (Опис рукописа..., 46; Гр 46)
1 Атлазъ Иоанна Хомана велики
1 Атлазъ мали Хомановъ

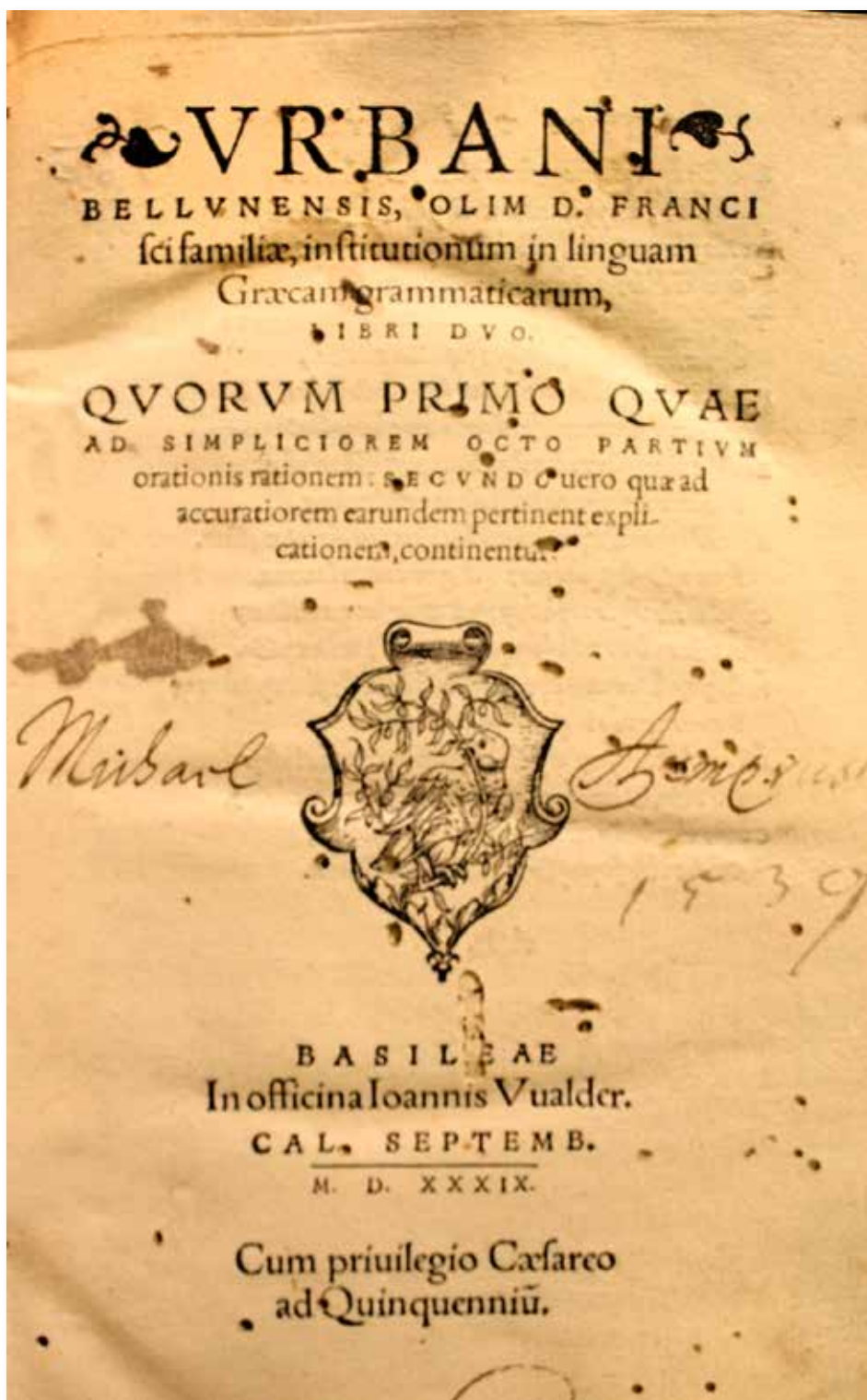
Слика 1

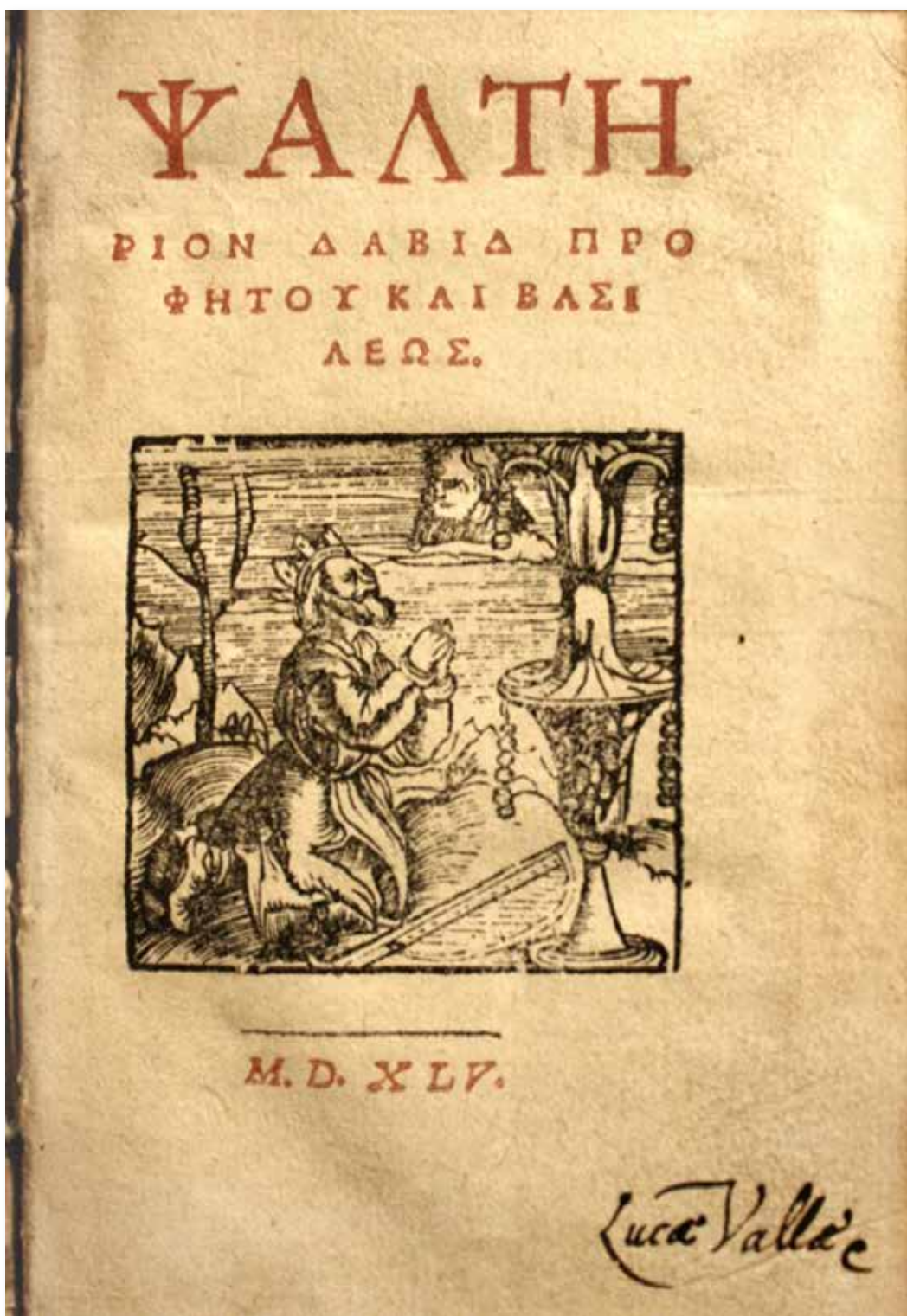
Слика 2

Слика 3

Слика 6

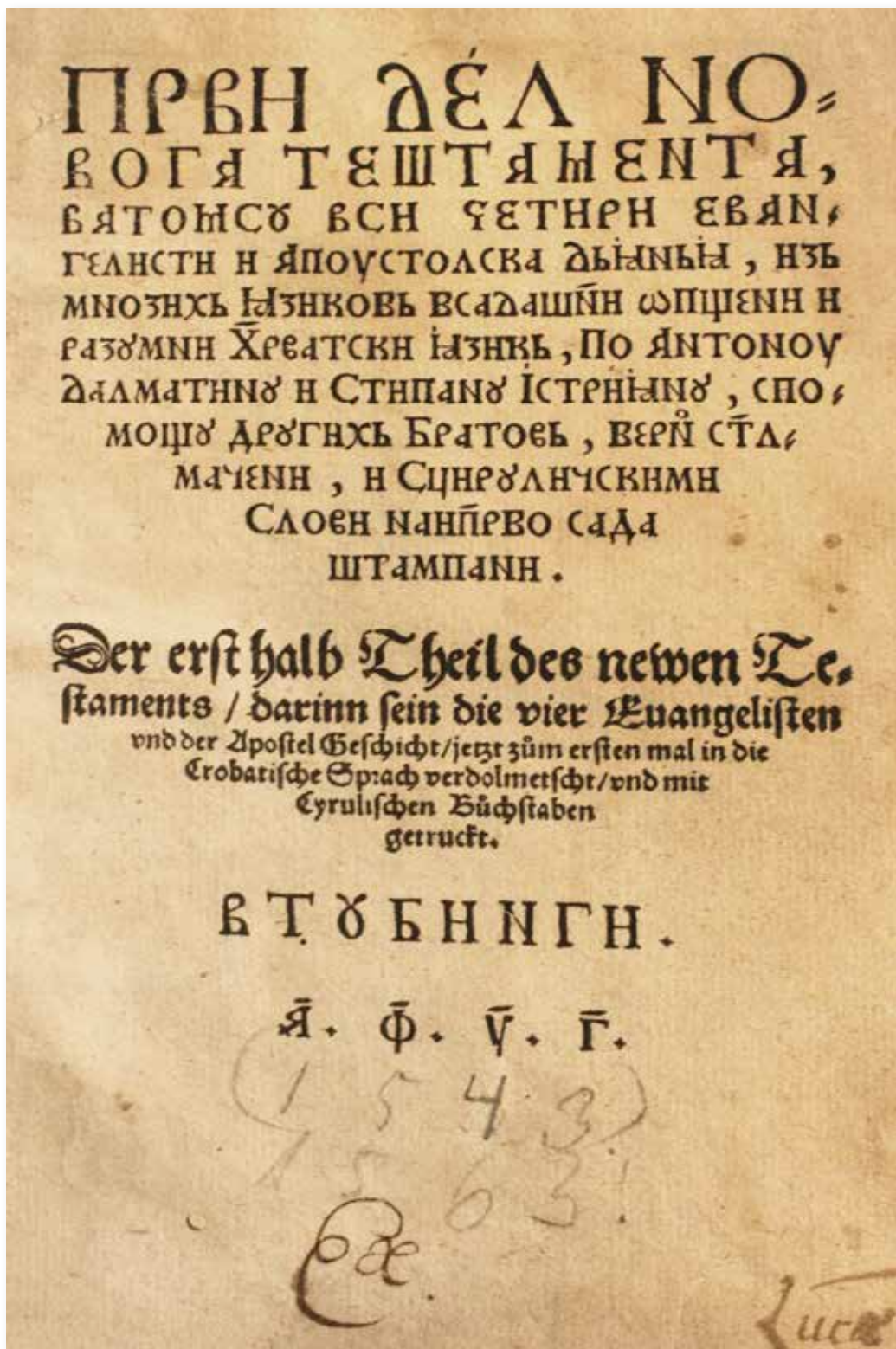
Слика 7

Изъ
Книга Монастија С. А.
Полонца воше. Писа. . .
потпиша рѣного фалиша
Доро монаха лѣта 1749
Августа 22 дня .
Съ . . .
цѣна 1 Р. 50 .

Слика 8

LATINITATIS
PROBATAE & EXERCITAE
LIBER
MEMORIALIS,
NATURALI ORDINE DISPOSITVS;
Synchronus in Aristoteli
fine vlla memoriae defatiga-
tione Notitia Vocabulorum non solum capi fa-
cillime, sed feliciter etiam repeti ac
Hieronymus conservari possit, de laboribus
SERENISSIMIS AVSPICIIS
ET SACRO MANDATO
Ano 1748 in Aula 7mo Halle
VSVM SCHOLARVM EPISCOPATVS
MERSEBURGENSIS CONSCRIPTVS
a
CHRISTOPH. CELLARIO,
GYMNASII MERSEB. RECTORE,
EDITIO SEPTIMA, AVCTORIS EMENDATIO.
Accedit
INDEX GERMANICVS.
*Cum Privil. Potentiss. Reg. Polon. & Boruss.
Electorum Sax. & Brandenburg.*
MERSEBURGI.
Sumpt. **GEORG. CHRIST. FORBERGERI.** MDL
Anno M DCC IX.

Слика 9

Слика 10

LIBRARY OF THE GRABOVAC MONASTERY IN THE 18TH CENTURY (ACCORDING TO THE INVENTORY FROM 1787)

The paper deals with the appearance of the library of the Grabovac monastery in the 18th century. It first presents the oldest testimonies about it, from the beginning of the 17th century, on the basis of the *Annals of the Grabovac Monastery*, which is why we have paid special attention to books from that century that are still kept in the library of the monastery. We have made an attempt to describe its development from the fifth decade of the 18th century by observing the way its collections were created and filled, which included gifts made by individuals, inheritance of personal monastic libraries (which belonged to Arsenij Teofanović, Sofronije Kirilović, Genadi Stefanović and finally moving of one part of the library monastery in Serbian Kovin to Grabovac in the eighth decade of that century. We have also

noticed some processes related to its development and identity, the most important of which is Russification. According to the archives' documentation, the paper shows how a part of the library was alienated after the ordination of Arsenij Teofanović as a bishop. Since the paper also publishes the inventory of the library from 1787 as one of the most important archives' documents, there is an analysis of its structure, which shows how the monks themselves felt about their library. Of particular importance is the attempt to precisely identify the titles of the books according to the data from the inventory, as well as the analysis of the content, which shows the spiritual movements in the monastery. The paper makes a comparison with the current state of the library and thus illustrates its destiny through the centuries.

Žarko Vojnović, PhD

LA BIBLIOTHÈQUE DU MONASTÈRE DE GRABOVAC AU 18ÈME SIÈCLE (SELON L'INVENTAIRE DE 1787)

Cette étude concerne l'apparence de la bibliothèque du monastère de Grabovac au 18ème siècle. Les plus anciens témoignages la concernant furent d'abord sortis du début du 17ème siècle, d'après les *Annales du monastère de Grabovac*, en raison desquelles une attention particulière fut effectuée des livres de ce siècle qui se trouvent encore dans la bibliothèque du monastère. Une tentative de description fut réalisée de son évolution de la cinquième décennie du 18ème siècle, d'après laquelle sont prises en considération les manières de formation et de remplissage, les cadeaux de particuliers, à travers l'héritage de bibliothèques monacales personnelles (Arsenije Teofanovic, Sofronije Kirilovic, Genadije Stefanovic jusqu'au déménagement à Grabovac d'une partie de la bibliothèque du monastère dans le Kovin serbe dans la huitième décennie du siècle. On constata aussi des processus de

développement d'identité, desquels le plus important fut la russification. D'après la documentation archivistique, il fut démontré comment une partie aussi de la bibliothèque fut aliénée, après l'ordination d'Arsenije Teofanovic pour évêque. Puisqu'en dehors de cette étude fut édité aussi l'inventaire de la bibliothèque de l'année 1787, comme document archivistique de premier rang, une analyse de sa structure fut aussi donnée, qui parle du fait comment les moines mêmes réagirent à leur bibliothèque. D'une importance particulière fut la tentative exacte d'identification véritable des titres des livres suivant les données de l'inventaire, tout comme l'analyse du contenu, qui montre les cours spirituels dans le monastère. On effectua la comparaison avec l'état constaté alors de la bibliothèque, d'après quoi fut illustrée aussi sa destinée à travers les siècles.

Zarko VOJNOVIC, Dr